Redaksjonelt

Temaet for dette dobbeltnummeret av *Sosiologi i dag* er barnevern. Temanummeret inneholder fem artikler og anmeldelser av fem bøker med relevans for dette temaet.

Samtidig med at nummeret ferdigstilles, har NRK sendt siste episode av dokumentarserien *Barnets beste?* –som gjennom fem timelange episoder følger barnevernkontoret i Nesnas arbeid. NRK presenterer serien slik:

> *Et unikt innsyn bak lukkede dører i det kommunale barnevernet på Nesna. Vi følger utviklingen av konkrete saker hvor beslutningene ennå ikke er fattet og dilemmaene kjennes på kroppen. Alle berørte parter får slippe til, også saksbehandleren som må utvise skjønn i saker der det ikke er gitt hva som er rett. Det biologiske prinsipp, barns tidlige tilknytning, fosterfamiliers uforutsigbare rolle og foreldre på flukt – er noe av det serien berører.*

Før rulleteksten i den siste episoden har forsvunnet fra skjermen, er debatten allerede godt i gang. Mens noen forskere på feltet reiser spørsmål om serien har gitt et sannferdig bilde av barnevernets arbeid, deltar "vanlige folk" i diskusjoner på sosiale medier om sakene og beslutningene. Var det riktig mot barna, og mot foreldrene, det barnevernet gjorde?

Dette engasjementet forteller oss at barnevern er et tema som berører oss, både som enkeltindivider/privatpersoner og samfunn, på en rekke ulike måter. Kanskje reflekterer det også noe Raundalenutvalget (NOU 2012:5 *Bedre beskyttelse av barns utvikling*) har påpekt i sin ferske utredning om det biologiske prinsipp: at barnevernets oppdrag er blitt mer krevende enn det var tidligere. En årsak de trekker fram er at "[s]amfunnsaktører som praktiserer paternalisme tilskrives stadig større bevisbyrde i et samfunn som tilstreber størst mulig grad av autonomi og symmetri i alle relasjoner" (s. 33).

Barnevern ble definert som et offentlig ansvar for drøyt 100 år siden, gjennom den såkalte Vergerådsloven fra 1896. Vergerådene kunne formane foreldre som ikke skjøttet sitt ansvar, og hvis formaningen ikke førte fram, plassere barnet i en "hederlig familie", et skolehjem eller en tvangsskole. Mens svært få barn tidligere kom "under barnevernet", er antall barn og unge med barneverntiltak nå på et historisk høyt nivå. Barnevernets innhold har også blitt et annet. Dagens barnevern er preget av et mangfold av tiltak og aktører. Tiltaksfloraen omfatter så vel plassering utenfor hjemmet som familieterapeutiske tiltak og betaling for fritidstilbud. Barnevernsapparatet har også vokst formidabelt, og utgjør i dag et komplekst system der ansvaret for ulike typer saker er fordelt mellom stat og kommune, mens innkjøp av tjenester skjer fra både ideelle organisasjoner og kommersielle aktører.

I Norge kjenner vi barnevernforskning først og fremst som undersøkelser om barnevernets ressurser, organisering, lovgrunnlag og tiltak, og hvor et særlig fokus rettes mot effekten av ulike tiltak. En viktig bakgrunn for denne delen av barnevernforskningen er den sterke veksten i antall barn som mottar barneverntiltak, som først og fremst er knyttet til hjelpetiltak og ikke omsorgstiltak – dvs. til tiltak som har til hensikt å styrke foreldrenes omsorgsevne og avhjelpe en vanskelig livssituasjon for barnet mens det bor hjemme (veiledning, økonomisk bistand, støttekontakt, besøkshjem, tiltak som barnehage og skolefritidsordning med mer). I Raundalenutvalgets utredning fremheves nettopp denne formen for barnevernforskning som svært viktig, og det argumenteres for styrking på flere områder. Utvalget mener det bør forskes mer på barneverntjenesten, og at man særlig bør satse på anvendt forskning om terskler og tiltak som anvendes i barnevernet. De mener også det er behov for "en fokusert og systematisk satsing på evidensbaserte metoder og tiltak" (s. 17).

Denne formen for anvendt barnevernforskning blir i liten grad dekket av dette temanummeret. Derimot tar samtlige artikler utgangspunkt i sentrale diskusjoner i barnevernfeltet: Hvordan kan barns rett til deltakelse og medvirkning så vel som barns rett til omsorg og kjærlighet realiseres i barnevernet, hvordan skal samfunnet forholde seg til avsløringer av urett begått mot barn under barnevernets omsorg og påfølgende krav om oppreisning, og hva skal være de førende prinsippene for barnevernets arbeid. Artiklene bidrar til disse diskusjonene både gjennom problematiseringer av nye idealer og intensjoner

i barnevernet – og gjennom drøftinger av diskrepanser mellom idealer og realiteter.

Artiklene viser at barnevern – i motsetning til det man kanskje ville tenke seg – *ikke* er et tema som i en sosiologisk sammenheng er begrenset til studier av avvik. Artiklene tydeliggjør at forskning om barnevern berører flere av sosiologiens sentrale felt – familiesosiologi, barndomssosiologi, profesjonssosiologi og rettssosiologi for å nevne noen – og en rekke av sosiologiens kjernespørsmål. Blant de grunnleggende spørsmålene som belyses i artiklene, kan vi nevne følgende: Hvordan skal vi forstå familiens betydning og båndet mellom barn og opprinnelig familie? Hva er forholdet mellom familien og staten? Hvordan skal omsorg forstås og praktiseres i en profesjonell sammenheng, og hvordan kan profesjonsutøvere istandsettes til å utøve omsorg og holde ut de følelsesmessige belastningene profesjonelt omsorgsarbeid kan innebære? Hvilket spillerom skal individet – også barn – ha til å mene noe om beslutninger som fattes om dem og de tjenester de får fra staten? Hva er kriteriene for at barns aktørskap defineres og forstås som preget av reell deltakelse og medvirkning? Hva kreves for å legge til rette for gode prosesser når barn skal skape mening og ha innflytelse i vanskelige beslutninger med stor betydning for deres framtid? Hvem bærer ansvaret når individer blir utsatt for omsorgssvikt, krenkelser og overgrep i tiltak og institusjoner i statlig regi? Hvilken rett skal individet ha til oppreising, og hva slags former for oppreising kan virke gjenopprettende?

Artikkelen til Aurélie Picot med tittelen *Out-of-Home Placements and Notions of Family in Norway and in France* omhandler ulike forståelser av slektskapsbåndet mellom barn og deres foreldre. Artikkelen fokuserer spesielt på hva lovverk som regulerer omsorgsovertakelser gjennom barnevernet kan si oss om slike forståelser. Ved å bruke Paugams begrep *filiation bond*, som kan oversettes til slektskapsbåndet mellom foreldre og barn, synliggjør Picot hvordan et sentralt premiss i den franske tilnærmingen til omsorgsovertakelser er at båndet mellom barn og foreldre ikke kan brytes. I Frankrike er hensikten med midlertidige omsorgsovertakelser primært å reparere båndet mellom barn og foreldre. Picot viser at man ikke eksplisitt bruker et begrep som 'det biologiske prinsipp' i Frankrike, fordi det ikke kan tenkes et alternativ til dette båndet mellom foreldre og barn. Personer med midlertidig ansvar for et barn omtales i tråd med dette heller ikke som foster*foreldre*. I Norge, i likhet med i

Frankrike, legges det til grunn at det vanligvis vil være til barnets beste at båndene til den biologiske familien opprettholdes. Midlertidige omsorgsutøvere omtales likevel som foster*foreldre*, og tilknytningen barnet utvikler til disse kan, hvis barnet er særlig sårbart, vurderes som så viktig at man gjør omsorgsovertakelsen permanent. Utviklingsstøttende tilknytning er et relativt nytt begrep som begrunner slike beslutninger, og Picot viser at det ikke finnes et tilsvarende begrep eller diskusjon om dette i Franrike. Artikkelen argumenterer for at disse forskjellene kan forstås i lys av samspillet mellom ulike interessegrupper, og ulike fagdisipliners posisjon i utviklingen av kunnskap som ligger til grunn for omsorgsovertagelser.

To av artiklene reflekterer en kunnskapsinteresse som har stått sterkt i norsk – og internasjonal – barnevernforskning på 2000-tallet, nemlig hvordan barns rett til deltakelse i tråd med barnekonvensjonen, blir håndtert i barnevernet. Renee Thørnblad og Amy Holtan er i artikkelen *Fosterbarns aktørskap i møtet med barnevernet* opptatt av å sirkle inn og begrepsfeste ulike aktørposisjoner barn kan innta i konkrete møter med barnevernarbeidere. Med utgangspunkt i empiriske eksempler problematiserer de idealet om den likeverdige aktøren som en oppnåelig posisjon for alle barn. I Thørnblad og Holtans forståelse er denne posisjonen avhengig av at klienten – barnet – har tilstrekkelig kunnskap om barnevernets rammer og ressurser og har evne til å artikulere sine ønsker og behov på en slik måte at det korresponderer med barnevernets problemforståelse og tilgjengelige tiltak. Forfatterne framhever også at barn kan ha gode grunner for å velge aktørposisjoner som sett utenfra, støter an mot idealet om den likeverdige aktøren, som oppnår en reell form for medvirkning. Et eksempel er posisjonen som pragmatisk aktør, dvs. en form for deltakelse hvor barnet begrenser sin kommunikasjon med barnevernet til praktisk-økonomiske spørsmål. Barn kan også innta en posisjon Thørnblad og Holtan benevner som *forpliktet aktør,* dvs. en form for deltakelse der barnet langt på vei reserverer seg fra direkte kontakt med barnevernet og relasjonen styres av formaliteter. Forfatterne bidrar også med en analyse av situasjonen til de barna som opplever seg som maktesløse i møte med barnevernet, prisgitt barnevernets skiftende forståelse av deres behov og uten mulighet til å delta på måter som anerkjennes av barnevernet. Barnevernets makt blir svært tydelig i disse eksemplene.

Liv Mette Gulbrandsen, Sissel Seim og Oddbjørg Skjær Ulvik er i artikkelen

Barns rett til deltakelse i barnevernet: Samspill og meningsarbeid opptatt av å utforske en ofte oversett dimensjon ved barns deltakelse, nemlig barnets arbeid med å forstå – gi mening til – sine erfaringer og til planlagte endringer. Et viktig utgangspunkt for forfatterne er at dersom man forstår barns deltakelse som det å fremme et allerede ferdig synspunkt, ser man ikke denne dimensjonen ved deltakelse, som de mener bør inkluderes som ett aspekt ved profesjonelle praksiser som involverer barn. Deres utgangspunkt er også at både barnekonvensjonen og norsk lovverk understøtter en slik utvidet – og grunnleggende relasjonell – forståelse av barns deltakelse. Deres ærend er videre å identifisere og begrepsliggjøre slike praksiser – med tanke på en framtidig diskusjon om hvordan barnevernet kan bidra til barns meningsarbeid. Eksemplene de analyserer i artikkelen viser at meningsarbeid både kan handle om å (1) hjelpe barn til å forstå sin situasjon og endringer som skal skje, (2) hjelpe barn til å forstå grunnlaget for beslutninger barnevernet fatter om dem og grensene for egen medvirkning og å (3) hjelpe barn til å delta i sosialt samspill på sosialt aksepterte måter. Et fjerde eksempel viser at også barn selv kan etterlyse det å delta i meningsarbeid, forstått som prosser der meningen ikke foreligger på forhånd, men dannes i dialog med barnevernet.

Ingunn Studsrøds artikkel, *Ulike modeller for gjenopprettende ordninger etter krenkelser, overgrep og omsorgssvikt under barnevernets omsorg*, har følgende bakteppe: Til tross for avsløringer og granskninger som har blitt gjenstand for til dels stor oppmerksomhet, både i og utenfor barnevernfeltet, og som medførte etablering av ulike typer oppreisingsordninger, blir det stadig dokumentert hvordan barnevernet fremdeles begår urett mot barn. Mange av oppreisningsordningene ble imidlertid etablert med tidsbegrensning, slik at de som utsettes for overgrep og krenkelser i dag, bare kan søke om rent økonomisk kompensasjon. Studsrød argumenterer for at det er et behov for å videreutvikle og tilby ordninger som gir reell mulighet til oppreisning og bearbeiding av vonde opplevelser. Med dette som utgangspunkt, drøfter hun muligheter og begrensninger i to ulike modeller for oppreisning, som hun kaller "erstatningsmodellen" og "dialogmodellen". Diskusjonen trekker særlig på ideer og prinsipper fra "restorative justice" om hvordan krenkelser bør anerkjennes og møtes for at de utsatte skal gis gode mulighter for oppreisning, forsoning og bearbeiding. I sin gjennomgang skriver Studsrød fram en kompleksitet i saker, forutsetninger, hensyn og behov som peker mot at de to modellene bør sees som supplerende. Samtidig peker hun på en utfordring ved begge typer modeller: faren for in-

dividualisering og avpolitisering av ansvar og årsaker som kan spore av oppmerksomhet og innsats rettet mot forebygging av framtidig omsorgssvikt, krenkelser og overgrep.

Cecilie Basberg Neuman bidrar med artikkelen *Omsorgsetikk i barnevernet. En refleksjon over det "nye" kjærlighetskravet til barnevernsarbeidere.* Hensikten med artikkelen er å bidra til diskusjonen om hva slags omsorgsetikk som skal legges til grunn for barnevernfaglig arbeid. Det konkrete utgangspunktet for Neuman er at det fra ulike aktører – inkludert fra Barnevernpanelet som Neuman selv var sekretær for – nå argumenteres for at barns behov ikke bare for omsorg og nærhet, men også kjærlighet, skal være førende for barnevernsarbeidet. Som hun påpeker er dette noe det er vanskelig å være uenig i. Utgangspunktet for artikkelen er at det samtidig er grunn til å problematisere situasjonen som kan oppstå dersom barns behov for kjærlighet oversettes til krav som skal ivaretas og håndteres av barnevernsarbeidere. I artikkelen argumenterer hun for at dette "kjærlighetskravet" kan stilles til barnevernsarbeidere fordi det sosiale arbeidet fortsatt er grunnleggende koplet til kvinnelighet, og fortsatt har en uavklart kopling til vitenskapelig kunnskap – i skarp motsetning til for eksempel medisin. Hun viser også at de utfordringene kjærlighetskravet medfører, påkaller en diskusjon om hva som kan være alternative utgangspunkt for barnevernsarbeidets omsorgsetikk. Innsikter fra den såkalte omsorgsfeminismen løftes fram i denne sammenhengen. Hvordan barnevernfeltet kan utnytte potensialet i denne tenkningen utdypes gjennom en diskusjon av betydningen av følelsesavklaring for profesjonell omsorgsutøvelse.

Familien er tema i to av bøkene som er anmeldt i dette nummeret. Margunn Bjørnholt har lest den britiske sosiologen David Morgans nye bok *Rethinking Family Practices,* og Tora Korsvold har lest litteraturviteren Jørgen Lorentzens bok *Fra farskapets historie i Norge 1850–2012.* Charlotte Palludan (Danmark) har anmeldt en bok hvor barns deltakelse er tema: antologien *Barn som samfunnsborgere – til barnets beste?,* redigert av Anne-Trine Kjørholt. I tillegg kommer anmeldelser av to bøker som reflekterer Norge som et flerkulturelt samfunn og de utfordringer som oppstår for blant annet omsorgen for barn som følge av globalisering: Marie Louise Seeberg har lest antologien *Global care work – Gender and Migration in Nordic Societies*, redigert av Lise Widding Isachsen, mens Anja Bredal og Monica Five Aarset

har lest antologien *Transnational Migration, Gender and Rights*, redigert av Ragnhild Sollund.

God lesing!

Selma Therese Lyng, Ingrid Smette og Kari Stefansen

Referanser

NOU 2012:5 *Bedre beskyttelse av barns utvikling*.